

SECTION 7. ADMINISTRATIVE LAW AND PROCEDURE. FINANCE LAW. INFORMATION LAW

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-688-1-13>

RISK-BASED APPROACH IN THE BORDER CONTROL SYSTEM

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ

Blyk Yu. O.

*Postgraduate student at the Department
of National, International Law and Law
Enforcement Activities
Kherson State University
Kherson, Ukraine*

Блик Ю. О.

*аспірант кафедри національного,
міжнародного прав та
правоохоронної діяльності,
Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна*

Світові інтеграційні процеси, розвиток транскордонної логістики та збільшення міжнародного пасажиропотоку об'єктивно змінили функціональне призначення державних кордонів загалом, та системи прикордонного контролю, зокрема. Концепція тотального, суцільного контролю кожного індивіда чи транспортного засобу, що перетинає кордон, визнана міжнародною спільнотою неефективною, оскільки вона гальмує економічний розвиток і порушує базові права людини на вільне пересування. А тому, на заміну застарілим моделям прикордонного контролю, вітчизняна юридична наука та правозастосовна практика успішно імплементують ризик-орієнтований підхід, який є фундаментальним інструментом європейського інтегрованого управління кордонами (European Integrated Border Management).

У теоретичному вимірі ризик-орієнтований підхід в сфері прикордонного контролю становить собою комплексну інформаційно-аналітичну діяльність, спрямовану на виявлення, оцінку та нейтралізацію загроз безпеки кордону, що дозволяє застосовувати заходи примусу і поглиблених перевірок в межах прикордонного контролю вибірково. Так, аналізуючи новітні парадигми прикордонної безпеки, дослідник В.Л. Зьолка справедливо акцентує увагу на тому, що головним завданням сучасної моделі управління кордонами є «створення та підтримання балансу між забезпеченням належного рівня прикордонної безпеки і збереженням відкритості державного кордону

для законного транскордонного співробітництва, а також осіб, які подорожують» [2]. Підтримуючу дану тезу, підкреслимо, що держаний кордон, у його сучасному розумінні, має перетворитися на своєрідну «розумну мембрану», яка безперешкодно пропускає легальний трафік, проте миттєво реагує на прояви правопорушень.

Концептуальний баланс в межах ризик-орієнтованого підходу в сфері управління кордонами знайшов своє чітке нормативно-правове закріплення в національному законодавстві та діяльності державних органів в сфері прикордонного контролю. Зокрема, у Законі України «Про прикордонний контроль» прямо визначено, що прикордонний контроль здійснюється із застосуванням аналізу та оцінки ризиків (п. 3 ст. 9 «процедура здійснення контролю другої лінії проводиться за результатами аналізу та оцінки ризиків під час виконання процедури контролю першої лінії...» [4]). Щодо практичного впровадження ризик-орієнтованого підходу у сфері прикордонного контролю, слід зауважити, що завдяки тривалій тісній співпраці з іноземними партнерами (наприклад, МОМ, ОБСЄ, Frontex та прикордонними відомствами сусідніх держав) Державна прикордонна служба України успішно пройшла шлях від розробки перших профільних програм (наприклад, Першої відомчої програми запровадження системи аналізу ризиків у 2006-2009 рр., Другої Програми із запровадження системи управління ризиками 2007 р., Третьої Програми розвитку системи аналізу ризиків на період до 2020 р.) до повної нормативної та практичної імплементації системи аналізу ризиків в інтегроване управління кордонами. Сучасний етап розвитку відомчої системи базується на оновленій європейській моделі CIRAM 2.0 (Common Integrated Risk Analysis Model, модель аналізу ризиків держав-членів ЄС, суть якої полягає в комплексному оцінюванні безпеки зовнішніх кордонів шляхом аналізу ризику як взаємозалежної функції дії трьох ключових чинників – загрози, уразливості системи і її потенційних наслідків/впливу) та вимогах візової лібералізації з ЄС, що значно підвищує рівень прикордонної безпеки та забезпечує ефективне прийняття управлінських рішень в сфері управління кордонами для мінімізації загроз в умовах обмежених ресурсів. Практична реалізація цього підходу забезпечується автоматизацією процесів, функціонуванням спільних віртуальних аналітичних центрів, міжвідомчим та міжнародним обміном випереджувальною інформацією, а подальший вектор спрямований на технічне переоснащення і удосконалення підготовки аналітиків для ефективної мінімізації загроз прикордонній безпеці [5]. Отже, з точки зору практичної реалізації, ризик-орієнтований підхід не обмежується фізичною лінією кордону, а працює в межах чотирирівневої системи

безпеки, яка включає заходи в третіх країнах (країнах походження та транзиту), співпрацю з суміжними державами, безпосередній контроль на зовнішньому кордоні, а також правоохоронну діяльність в середині державі.

Безпосередньо під час перетину кордону ризик-орієнтований підхід втілюється через процедури контролю першої та другої лінії. Як зазначає у своїх працях з адміністративної діяльності А.Ф. Мота, ефективна протидія транскордонній злочинності вимагає якісного аналітичного супроводження, яке акумулює статистичні дані та оперативну інформацію для безперервного оновлення індикаторів ризику [3]. Якщо під час базової перевірки на першій лінії спрацьовує певний профіль ризику (наприклад, збіг маршруту руху, нетипова поведінка, певні ознаки в документах), особа виводиться із загального потоку для проведення контролю другої лінії. О.В. Сойко підкреслює, що саме контроль другої лінії, який включає поглиблене вивчення документів та детальне опитування, є винятковою прерогативою системи профілювання, що мінімізує втручання у приватне життя законслухняних подорожуючих [6]. При цьому варто виокремити серйозний проблемний аспект реалізації механізму ризик-орієнтованого підходу, зокрема, надмірне навантаження на інспекторський склад у пунктах пропуску часто призводить до суб'єктивного трактування «потенційних індикаторів» ризику, що може породжувати безпідставні затримки транспорту або, навпаки, корупційні зловживання. Напрямом подолання цієї дискреції є тотальна цифровізація та автоматизація алгоритмів контролю. Науковець О.Б. Ганьба доводить, що ефективність механізму правового регулювання у сфері прикордонної безпеки безпосередньо залежить від інтелектуалізації інформаційного обміну, де рішення про проведення поглибленого контролю формується апаратно-програмними комплексами на основі інтеграції з міжнародними базами даних [1].

Більше того, застосування автоматизованих баз даних (таких як система ПТК АПК «Гарт-1/П», із каналами Інтерполу – Nominal Database, Stolen and Lost Travel Documents та Stolen Motor Vehicles) виводить протидію злочинності на наднаціональний рівень. Зокрема, досліджуючи кримінологічні аспекти транскордонного криміналітету, С.О. Філіпшов переконливо аргументує, що тільки застосування інноваційних технологій, зокрема біометричної ідентифікації та автоматичного таргетингу, дозволяє системі управління ризиками грати на випередження, руйнуючи логістику транснаціональних злочинних синдикатів [7].

Отже, проведений аналіз засвідчує, що трансформація системи прикордонного контролю в умовах глобалізаційних процесів та

інтенсифікації транскордонної мобільності зумовила відхід від концепції тотального контролю на користь ризик-орієнтованої моделі управління кордонами, яка відповідає сучасним європейським стандартам інтегрованого прикордонного менеджменту. Підхід, що ґрунтується на системному аналізі загроз, уразливостей і потенційних наслідків, дозволяє забезпечувати баланс між гарантуванням національної безпеки та дотриманням принципу свободи пересування, оптимізуючи використання ресурсів держави. Водночас ефективність цієї системи значною мірою залежить від рівня технологічного забезпечення та мінімізації суб'єктивного чинника у прийнятті рішень, що актуалізує подальшу цифровізацію і алгоритмізацію процедур прикордонного контролю. Таким чином, ризик-орієнтований підхід виступає ключовим інструментом сучасної прикордонної безпеки, який забезпечує проактивне виявлення загроз і протидію транскордонній злочинності в умовах динамічного розвитку міжнародних зв'язків.

Література:

1. Ганьба О. Б. Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України: теоретичні і прикладні проблеми : монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 552 с.
2. Зьолка В.Л. Охорона національних інтересів України у прикордонній сфері (адміністративно-правовий аспект): монографія. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2015. 672 с. URL: <https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/2918/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F%20%D0%97%D1%8C%D0%BE%D0%BB%D0%BA%D0%B8%20%281%29.pdf> (дата звернення: 14.04.2026)
3. Мота А. Ф. Діяльність Державної прикордонної служби України з протидії нелегальній міграції (адміністративно-правовий аспект): монографія. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2018. 492 с.
4. Про прикордонний контроль: Закон України від 05.11.2009 № 1710-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17> (дата звернення: 21.04.2026)
5. Розвиток системи аналізу ризиків у Державній прикордонній службі України. Державна прикордонна служба України : офіційний вебсайт. URL: https://dpsu.gov.ua/uk/risk-analysis_development (дата звернення: 14.04.2026)
6. Сойко О. В. Прикордонний контроль: vademecum 2. Одеса : Видавництво «Айс Принт», 2024. 468 с.
7. Філіппов С. О. Бар'єрність кордонів vs транскордонна злочинність? Часопис Київського університету права. 2017. № 2. С. 245–250